

Merestä nousee mies

Solariksessa, Stanislaw Lem'in vuonna 1961 julkaistussa scifi-romaanissa, päähenkilö Kelvin on joutunut hankalaan tilanteeseen. Hän on matkustanut Maasta Solaris-planeetalla sijaitsevalle tutkimusasemalle ja huomaa, että yksi aseman tutkijoista on kuollut ja loput kaksi vaikuttavat tulleen hulluiksi. Yöllä Kelvinin huoneeseen saapuu hänen nuoruuden rakastettunsa Harey, jonka itsemurhasta hän potee syyllisyyttä. Solariksen pinnan peittävällä elävällä merellä on ihmeellisiä voimia: se saa tutkijoiden kaikkein syvimmät ja kipeimmät muistot ruumiillistumaan.

Kelvin on yrittänyt toipua raastavasta traumastaan; hän on tehnyt menestyksestä uraa avaruudentutkimuksessa ja opiskellut psykologiaa, mutta Hareyn itsemurha on jättänyt häneen pysyvän jäljen. Hän ei ole pystynyt enää löytämään uutta rakkautta. Lopulta, kun hän on paennut Maasta selvittämään vieraan planeetan arvoituksia kuin pyhiinvaeltaja, joka vaeltaa toiselle mantereelle etsimään Jumalaa, hän kohtaakin vain itsensä.

Psykoanalyysin kehittäjä Sigmund Freud väittää 1923 kirjoitetussa tutkielmassaan *Das Ich und das Es*, että ihmismielessä vaikuttavat kolme keskenään kamppailevaa voimaa: id, ego ja superego. Id sijaitsee tiedostamattomassa mielessä, eli alitajunnassa, ja sinne ovat painettuina kaikki alkukantaiset viettimme, salaiset toiveemme ja syvimmet pelkomme. Id on jatkuvassa ristiriidassa vain osin tietoisien superegon kanssa, joka sisältää omaksumamme moraaliset käsitykset. Idin ja superegon ristiriitaa pyrkii sovittamaan tietoinen minämme, ego. Kun Kelvin kohtaa menneisyyden haamunsa, hänen egonsa ei keksi muuta tapaa suojautua kuin laukaista Harey Solariksen kiertoradalle. Mutta meri ruumiillistaa tiedostamattoman kauhut yhä uudelleen. Ne ovat yhtä itsepintaisia kuin kaikki alitajuntaan karkotetut haamut. Vaikka Freudin teoria on aikansa tuotos ja sitä voi kritisoida seksuaalisten viettien ylikorostamisesta, epätieteellisyydestä ja tiedostamattoman tyypistämisestä vain mielen pirulaiseksi, se oivaltaa hyvin, millaiseen ristiriitaan ihminen saattaa joutua syvien tunteidensa ja yhteiskunnan ja yhteisöjen luomien sisäistettyjen odotusten kanssa.

Solariksen Kelvinin tavoin Edouard Louisin vuonna 2014 julkaistussa autofiktiivisessä romaanissa *Ei enää Eddy* kaikki hahmot kärsivät padotuista tunteista. Teoksen tapahtumat sijoittuvat köyhään pikkukylään Ranskan maaseudulle, jossa elämisen tavan määräävät patriarkaaliset arvot. Patriarkaalisten arvojen ytimessä on, että naisellisiksi määritellyt ominaisuudet, kuten tunteellisuus, herkkyyks ja passiivisuus, nähdään heikkoina ja alempiarvoisina miehisinä pidettyihin ominaisuuksiin, esimerkiksi kovuuteen, rationaalisuuteen ja tilanottamiseen, verrattuina. Kirjan päähenkilö Eddyille tehdään selväksi jo pikkupoikana, että miesten tulisi olla kovanaamoja, jotka eivät tunteile, jotka jättävät koulut kesken, ryyppäävät ja rellestävät ja vihaavat homoja. Pärjätäkseen miehisessä maailmassa Eddy äitikin

sanoo: "Mussa on vittu munaa, mun silmille ei hypitä." Herkkä ja homoseksuaali Eddy tekee kaikkensa sopeutuakseen yhteisön asettamiin odotuksiin, mikä johtaa piinaavaan itsevihaan. Loppujen lopuksi hän kuitenkin epäonnistuu kaikissa eheytymisyrityksissään, eikä hänelle jää muuta vaihtoehtoa kuin paeta kiusaajiaan ja perhettään.

Eddyn kotikylässä kärsitään kollektiivisesta miesten arvojen aikaansaamasta tunteiden patoumasta, joka aiheuttaa köyhyyttä, teiniraskauksia, sukupuolittunutta väkivaltaa sekä kiusaamista ja heikentää yleisesti ihmisten itsetuntoa ja hyvinvointia. Yhtä lailla Kelvinin elämässä käsittelemätön trauma on estänyt häntä kulkemasta eteenpäin. Solariksen tutkijat ovat miehiä, kuten 1960-luvun romaanilta on odotettavissa, ja he lähestyvät kohtaamaansa ongelmaa miehisellä tavalla: väkivallalla ja rationaalisella päättelyllä. He eivät kykene keskustelemaan menneisyytensä haamuista muuten kuin tieteellisestä näkökulmasta ja salailevat saamiaan vierailijoita toisiltaan. Kirjassa miesten looginen päättely johtaa onnistumiseen: he keksivät laitteen, jolla he pääsevät eroon vierailijoista. Mutta pääsevätkö tiedemiehet koskaan eroon alitajuntansa hirviöistä, jotka olivat vain ruumiillistuneet avaruusasemalle? Sen jokainen heistä yrittää ratkaista itse, yksin.

Solariksessa epätoivoinen tutkija Snaut kysyy humalaisena: "Kuka on vastuussa tästä tilanteesta? Gibarian? Giese? Einstein? Platon? Kaikki rikollisia..." Mielestäni on turhaa etsiä ketään syntipukiksi. Sitä vastoin meidän tulee kysyä: Mikä synkistää mieheyden niin, että sen raskas varjo ulottuu karusta todellisuudesta kirjallisuuteen? Pimeyden miehisyyden ylle langettaa vanha miesten ylivalta, eli patriarkaatti, jota ylläpitämään patriarkaaliset arvot kehittyivät; vain patriarkaatin syntytarina voi selittää kulttuurimme mielettömyyden. Teorioita patriarkaatin synnystä on muotoiltu monia: miesten valta on nähty milloin biologiasta kumpuavana vääjämättömyytenä, milloin maaviljelyskulttuurin mukanaan tuomana. On kuitenkin olemassa esimerkkejä matriarkaalisisista, eli naistenvaltaisista, maataviljelevistä kansoista ja monenkirjavista tavoista, joilla valta on voinut sukupuolien välillä jakautua. Meidän on siis avattava silmämme ja tarkasteltava historiaa toisin.

Tunnettu tiedetoimittaja Angela Saini esittää tänä vuonna julkaistussa kirjassaan *The Patriarchs – The Origins of Inequality*, että miesten ja naisten järjestelmällisesti erilainen kohtelu olisi alkujaan aloitettu Euroopan, Aasian ja Lähi-idän varhaisissa valtioissa tyydyttämään valtaapitävän eliitin tarpeita noin viisi tuhatta vuotta sitten. Eliitti tarvitsi runsaasti työvoimaa ja miehiä sodankäyntiin, joten naisten oletettiin keskittyvän lasten hankkimiseen ja kodinhoitoon ja miesten työhön ja taistelemiseen riippumatta henkilökohtaisista taipumuksista. Ylhäältäpäin määrätty sukupuolienormit iskostettiin perheisiin ja lapset alettiin kasvattaa uusien normien mukaan. Patriarkaaliset arvot muodostivat maailmankatsomuksen ja yhteiskuntajärjestyksen perustan, jota alettiin hiljalleen pitää luonnollisena asiantilana. Koko länsimainen yhteiskuntamme rakentui tälle hyväksikäytettyjen naisten ja sodassa runneltujen miesten muinaiselle hautaröykkiölle – jota myös historiaksi kutsutaan – jatkamaan

edeltäjiensä hirmutyötä. Viimeisten parin vuosisadan aikana käydyt, valistusajattelihoista lähteneet tasa-arvotaistelut ovat tuoneet parannusta, mutta syvään juurtuneiden sarron rakenteiden kitkeminen vaatii yhä kamppailua.

Patriarkaatin valta on aina perustunut pelolla hallitsemiseen. Vaikka pelko ensin kohdistui eliitin väkivaltaan, lopulta yhteisöt oppivat itse ylläpitämään pelon ilmapiiriä. Sukupuolinormien rikkojaa odottaa yhteisössä sama häpeä, josta Eddy joutuu kärsimään koko lapsuutensa. Niin Eddyn kovanaamaisä kuin Solariksen tutkijatkin pelkäävät paljastuvansa heikoiksi miehiksi, pelkäävät näyttää arat tunteensa. He pelkäävät paljastumista paitsi yhteisölleen, myös itselleen. He rakentavat tarinaa, joka suojaa heidän heikkoa mies-minäänsä: Kun Eddyn isä on jäänyt työttömäksi, hän ei anna vaimonsa käydä töissä, sillä hän haluaa esiintyä tarinassaan vahvana perheenpäänä, joka pitää huolen perheestään. Äijäkulttuurista kärsivä Eddyn isovelji taas haluaisi pahoinpidellä Eddyn, koska häpeää epämiehekkäästi käyttäytyvää veljeään. Kummallekin miehelle on tärkeämpää säilyttää kasvonsa kuin puolustaa oikeutta.

Olen itsekin kyyristellyt peloissani paljastumisen uhan alla. Olen tuntenut, kuinka jäädyn ja piiloudun, pakenen selityksien verkkoon kuin peura pimeään ryteikköön. Kasvoin väkivaltaisessa pikkupoikien maailmassa, jossa lyötiin ja revittiin hiuksista. Leikittiin sotaisia leikkejä. Itse olin itkuherkkä, liian kiltti ja kiinnostunut lukemisesta ja käsitöistä. En kokenut oloani kotoiseksi poikaporukoissa, mutta pysyin mukana liikunnallisen lahjakkuuteni ansiosta. Olisin kaivannut enemmän läheisyyttä ja herkempää ystävyttä.

Poikien joukossa kokemastani epämukavuudesta huolimatta esimerkiksi äänenmurrosta odotin kuin vapahtajaa, sillä miehen ääni otettaisiin vakavammin. Selviytyäkseni korostin vahvoja, rationaalisia puoliani. Ollessani teini isäni ei juuri osannut keskustella kanssani tunteista eikä käsitellä omiaan, ja äidin kotona näin mustasukkaisen ja vastuuttomuuteen taipuvaisen isäpuolen. Luin Me Too -kampanjasta päivittäin lehdistä, ja mieheyden ongelmat alkoivat näyttäytyä minulle yhä selkeämpinä. Mieheydestä tuli minulle mörkö, enkä tiennyt, miksi minun olisi pitänyt kasvaa, sillä nainen tai mikään muukaan en kai ollut. Etäännyin paitsi herkistä puolistani, joille en antanut tilaa, myös miehisyydestäni, sillä se mies, joka olin, oli rooli. Se en ollut minä.

Yksilöt, yhteisöt ja kulttuurit luovat sisäisiä alitajuntojaan, joiden kätköissä piilee myös avain parempaan tulevaisuuteen. Freudin teorian superegon syytökset nousevat juuri lapsuudessa omaksutuista yhteisön moraalikäsitteistä. Lapsesta asti yhteisön jäsen oppii kieltämään epätoivottuja puolia itsessään, ja ne painuvat vellovaan alitajuntaan. Jotta ihminen voi olla vahva satuttamatta muita, hänen täytyy hyväksyä itsensä kokonaan, avautua myös alitajuntaan karkotetuille haamuille, joita hän ei haluaisi olevan olemassa. Alitajunnan vapauttaminen vaatii kahlitsevista

tarinoista ja minäkäsityksistä luopumista – heittäytymistä tuntemattomaan ja sisäistä luontoaan vastaan kamppailun lopettamista. Uskon, että id, vaistonvarainen luonteemme, ei ole yhtä pelottava ja perverssi kuin Freud ajatteli, enemmänkin vain hellyydenkipeä, ja jos se hurjimus onkin, meidän on elettävä sen kanssa.

Reittini sukupuolisuuteni hyväksyntään löytyi tietoisien tanssin ja turvallisten ihmissuhteiden kautta. Tanssin kehollisuus avasi minulle syvemmän ymmärryksen siitä, kuinka tunnen ja mitä todella tarvitsen ja haluan. Tanssijoiden yhteisössä kykenin luottamaan, ettei kukaan tuomitsisi tapaa, jolla koin kehoni ja ilmaisin itseäni, sillä en ollut enää yksin. Kohtasin ensi kertaa miehiä, jotka ilmaisivat rehellisesti paitsi miehistä voimaansa myös omaa herkkyyttään ja haavoittuvuuttaan. Juuri yhteisö, samaistuminen ja lempeät sanat antoivat minulle tilaa tutkia ja kerätä hukkuneita palasiani. On kuitenkin muistettava, että jokainen yhteisö voi muuttua vankilaksi. Ihmiset voivat aina luoda tarinoita, jotka eivät anna kaikkien kukoistaa ja jotka muuttuvat ajan kuluessa taakaksi, kuten Eddyn kotikylän äijäyhteisössä on käynyt. Siksi yhteisön pitää pyrkiä samaan avoimuuteen ja takertumattomuuteen kuin yksilönkin, elää jatkuvassa käymisen tilassa.

Solariksen loppukohtauksessa Kelvin katselee mystistä, elävää merta, joka on kuin syyttä saanut hänet kärsimään hirveitä tuskia. Hän laskee uteliaasti kätensä kohti meren mustaa, muuntuvaa pintaa, ja se vastaa hänelle kasvattamalla käden ympärille vihreänhohtavan, värisevän kukan. Meri on aavistamaton, kukaan ei tiedä sen todellista olemusta, sen seuraavaa liikettä. Kelvin on myöntänyt pienuutensa, hän tuntee olevansa tuntemattoman äärellä. Meri on kuin elämä itse, mysteeri. Emme välttämättä koskaan voi täysin ymmärtää itseämme tai maailmaa, mutta me luotamme, että jossakin on totuus ja parempi maailma – jatkamme etsimistä, luomme nahkamme yhä uudelleen. Kun patriarkaatti viimein hajoaa tuhkaksi, jonka unohduksen tuulet vievät mukanaan, mieheys ei katoa, vaan syntyy uusi mies, joka on odottanut jo kauan.